

IVANA BRLIĆ-MAŽURANIĆ KAO „KRALJICA PRIMALJSKE POEZIJE“¹

DUBRAVKA ZIMA

*Odsjek za kroatologiju
Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu*

dzima@hrstud.hr

UDK: 821.163.42.09 Brlić-
Mažuranić, I.
Izvorni znanstveni rad
Primljen: 18. 3. 2021.
Prihvaćen: 26. 11. 2021.

SAŽETAK

Članak analizira okolnosti objavljivanja dviju knjižica Ivane Brlić-Mažuranić objavljene tijekom 1920-ih godina, *Radosna majka dobra pjestinja* (1924) i *Dječja čitanka o zdravlju* (1927), kojima se u dosadašnjim istraživanjima autoričina opusa nije pridala osobita pozornost. Brlić-Mažuranić obje je knjižice napisala po narudžbi, pri čemu je prva slobodan prijevod u stihovima neimenovanoga njemačkog izvornika. Obje se knjižice bave pragmatičnim, praktičnim zdravstvenim i higijenskim savjetima. U članku se knjižice interpretiraju i kontekstualiziraju unutar autoričina opusa.

KLJUČNE RIJEČI:

Ivana Brlić-Mažuranić, *Radosna majka dobra pjestinja*, *Dječja čitanka o zdravlju*

¹ Članak je prerađena i nadopunjena inačica eseja emitiranog u emisiji Kozmopolis na Trećem programu HR u siječnju 2021.

Naslovnom sintagmom – kraljica primaljske poezije – Ivana Brlić-Mažuranić duhovito i autoironično naziva samu sebe u privatnom pismu upućenom ocu Vladimiru u listopadu 1924.,² povodom izlaska njezine knjige stihova s naslovom *Radosna majka dobra pjestinja*, slobodnog stihovanog prijevoda neimenovanoga njemačkog izvornika. Tri godine poslije, autorica objavljuje još jednu knjigu sličnoga karaktera, *Dječju čitanku o zdravlju*, u suradnji s ilustratorom Vladimirom Kirinom. Obje su knjižice slabije zastupljene u istraživačkom diskursu o književnosti Ivane Brlić-Mažuranić, vjerojatno zbog svojeg pragmatičnog, funkcionalnog naglaska i svojevrsnog rubnog statusa u Mažuranićkinu opusu. *Dječju čitanku o zdravlju* izdvojit će Štefka Batinić i Berislav Majhut 2001. godine u informativnom katalogu izložbe o hrvatskim slikovnicama do 1945. kao najstariju do tada poznatu slikovnicu čija su oba autorska aspekta – književni i likovni – hrvatski, dakle kao do tada najstariju poznatu autorsku hrvatsku slikovnicu. Novija će istraživanja istih autora (Batinić i Majhut, 2017) opovrgnuti taj podatak. O procesu nastanka *Dječje čitanke* pouzdano i informativno piše i Sanja Lovrić Kralj u zborniku radova *Stoljeće Priča iz davnine* (2018.). O *Radosnoj majci*, osim spominjanja u istome članku Sanje Lovrić Kralj, ne nalazimo drugih tekstova. Stoga nam se čini zanimljivim usmjeriti pozornost i na ove dvije knjižice slavne, renomirane i kanonske autorice naše dječje književnosti.

Do početka dvadesetih godina 20. stoljeća Ivana Brlić-Mažuranić objavila je pet knjiga i dobila zadovoljavajuću recepcijsku pozornost: već je njezina prva javno objavljena knjiga (*Škola i praznici*, 1905.) privukla Matoševu pažnju i njegov pozitivan osvrt, a s nekoliko je tekstova iz te knjige zastupljena u izboru suvremenih dječje-književnih tekstova koje je slavonski književni radnik i kulturni producent Rudolfo Franjin Magjer ponešto preambiciozno podnaslovio antologijom i objavio u Osijeku 1906. Zbirka *Slike* iz 1912., premda nije bila namijenjena široj javnosti nego je Brlić-Mažuranić upućuje bliskom i obiteljskom krugu, ipak izaziva pažnju književne scene, te u kratkom roku dobiva desetak pohvalnih književnokritičkih osvrta (Zima, 2019: 257–262). Recepcijski put *Šegrta Hlapića* (1913) vrlo je precizno dokumentiran u mažuranićološkim istraživanjima, a govor o njemu uobičajeno započinje Matoševom ocjenom ovoga dječjega romana. Naslov Matoševe kritike objavljene u *Savremeniku* u listopadu 1913. – *Klasična knjiga* – sumira njegovo oduševljenje *Hlapićem*, koji taj pridjevak klasičnosti zadržava do danas, čemu je nesumnjivo pridonijela i

² AOB, kutija 70, sv. 27, Ivanino pismo ocu Vladimiru od 25. listopada 1924.

ocjena Milana Crnkovića u *Zborniku radova o Ivani Brlić-Mažuranić* iz 1970. da je riječ o prvom, dakle najstarijem hrvatskom dječjem romanu. Usprkos tome što su novija istraživanja (Majhut, 2005; Majhut i Lovrić, 2010) utemeljeno pokazala da je takva atribucija pogrešna, ona se i dalje povremeno pojavljuje u javnom govoru o ovom romanu, bez obzira na to što *Hlapićevu* kanonskom statusu nije potrebna dodatna legitimacija. Prvo izdanje *Priča iz davnine*, objavljeno u prosincu 1916., također je imalo nekoliko velikih zagovaratelja, od kojih je možda najizravniji Antun Branko Šimić, a najradikalniji Ulderiko Donadini. Šimić u *Obzoru* u veljači 1917. u prikazu zbirke apostrofira *Priče* i Ivanu Brlić-Mažuranić kao „specifično hrvatske“ uspoređujući ih s hrvatskim krajem, hrvatskom nošnjom i hrvatskim vinima, dok Donadini, uz izazovno nazivanje Ivane Brlić-Mažuranić „našim najboljim književnikom“, iskazuje svoje oduševljenje zbirkom u neobičnoj i radikalnoj stilskoj figuri zavodjenja, napominjući da „žene flirtuju i s djecom, a nijedna žena kod nas ne će osvojiti toliko tih malih nevinih kavalira kao gospodja Brlić-Mažuranić.“ (Donadini, 1917: 107).

Nakon objave prvoga izdanja *Priča*, životne okolnosti Ivanu Brlić-Mažuranić unekoliko odvajaju od pisanja. Od 1916. do 1924. književnica rađa peto dijete, udaje tri starije kćeri i ženi sina, dočekuje prvu unučad i ostaje udovica u kolovozu 1923. Usprkos tome uspijeva dovršiti nekoliko novih priča od kojih će dvije, *Jagora* i *Lutonjicu Toporka i devet župančića*, objaviti u trećem izdanju *Priča iz davnine* 1926.; potom piše nekoliko žanrovski i rodno divergentnih tekstova koji će naći mjesto u *Knjizi omladini* 1923., u kojoj je skupljeno niz prethodno objavljenih priloga. U pismenoj korespondenciji s ocem Vladimirom Mažuranićem³ Ivana najopširnije raspravlja o pripovijetki *Nova Aquilae* 1918. koju piše te godine i koja je uvrštena u *Knjigu omladini*, a u čijem se podtekstu umjetnički artikulira zajednički obiteljski interes za astronomiju, te o izrazito zanimljivoj i živoj crtici s naslovom *Mato* i podnaslovom *Dražesna pripovijetka o malom svračiću, koji nezna kome da privoli* iz godine 1923., u kojoj opisuje neobično obiteljsko iskustvo njegovanja ptića koji je ispaio iz gnijezda i dojmljivo ispričovijedan sukob s njegovim ptičjim roditeljima.

Ukratko, početak dvadesetih godina 20. stoljeća predstavlja u osobnom kontekstu turbulentno razdoblje, u stvaralačkom smislu okretanje kraćim projektima, a u kontekstu javne prezentacije postizanje i očuvanje visoke književne reputacije. Stoga ne čudi što joj početkom toga desetljeća počinju pristizati knji-

³ Vladimir Mažuranić živi u Zagrebu, u vlastitoj kući u Jurjevskoj ulici 5. Tijekom Ivaninih posjeta Zagrebu ona najčešće odsjeda kod oca.

ževne narudžbe, koje po sadržaju i nakani odražavaju, s jedne strane, njezin status priznate književnice, a s druge strane upućuju na pragmatično-funkcionalno razumijevanje njezina književnoga talenta u kontekstu dječje književnosti. Ipak, osobne okolnosti – ponajprije smrt majke Henriette u studenom 1919. i supruga Vatroslava u kolovozu 1923. – utjecat će ponešto na njezino književno samopouzdanje, te prva konkretna književna narudžba izaziva svojevrsnu stvaralačku tremu, koju Ivana priznaje svojoj najstarijoj kćeri Nadi u pismu iz veljače 1923.⁴: „Sad su me naime počeli plaćati i vrbovati da im pišem – a sad Ti više baš ništa neznam pisati.”⁵ Ova se opaska odnosi na prvu književnu narudžbu koja joj je bila upućena i koju je prihvatila – prepjev s njemačkog jezika praktičnih stihova o njegovanju djeteta.

Riječ je o knjižici *Radosna majka dobra pjestinja*, objavljenoj 1924. u izdanju Naklade Ćirilo-metodske nakladne knjižare. Na knjižici nije označen izvorni autor (ili autorica) njemačkoga teksta, nego je na prvom predlistu, uz dominantni naslov i ilustraciju (nepotpisane) Zdenke Turkalj, u dnu lista navedeno „Po njemačkom I. B. M. Zagreb, ožujka 1924.“ Prijevod je nastao po narudžbi dr. Žige Švarca⁶, liječnika pedijatra, Zagrepčanina koji je studirao medicinu u Beču i ondje specijalizirao pedijatriju, a nakon povratka u Zagreb posebno se angažirao oko zaštite zdravlja majki i djece te poboljšanju higijenskih i zdravstvenih uvjeta za djecu. Među ostalim, 1908. osnovao je prvu gradsku dječju ambulantu iz koje se razvila prva pedijatrijska klinika, a 1927. osnovao je Zavod za socijalnu zaštitu matera i djece. Ovaj prijevodni angažman Ivane Brlić-Mažuranić također se uklapa u njegove aktivnosti na promicanju javnozdravstvenih pitanja i poboljšanja javnozdravstvenih uvjeta. Dr. Švarc tu je nakanu i izrijeком potvrdio u predgovoru knjižici, u kojem Ivani pripisuje autorstvo teksta („ova knjižica poznate naše pjesnikinje netreba nikakove preporuke (...)“, hvali lakoću njezina stila, vedrinu i humor, no naglašava i njezinu stručnu težinu: „Zato držim, da je potrebno, da se s vještačke strane naročito istakne, kako je tendencija te knjige ozbiljna. U njoj će svatko, tko se zanima za dječju njegu, a to su u prvom redu naše majke, naći sve, što je potrebno, da o tom predmetu znadu. Sve upute odgovaraju današnjem stanju naše nauke, samo je forma, ti dražesni stihovi, neobična.“ (Švarc, 1924: 3).

⁴ Ivanina najstarija kći Nada s obitelji živi na Sušaku, te Ivana s njom održava redovitu pismenu korespondenciju.

⁵ AOB, kutija 72, sv. 18, Ivanino pismo kćeri Nadi od 20. veljače 1923.

⁶ O Žigi Švarcu v. natuknicu u Židovskom biografskom leksikonu, <https://zbl.lzmk.hr/?p=2157>

Ivana narudžbu prihvaća u prvoj polovici 1923., no u ljetu te godine umire joj suprug Vatroslav. Njegova smrt nije autoricu samo bolno emocionalno pogodila, nego je temeljito promijenila njezinu svakodnevnicu, budući da je nakon suprugove smrti ona u potpunosti preuzela upravljanje obiteljskim gospodarstvom, brinući usto i o najmlađoj, tada sedmogodišnjoj kćeri Nedjeljki. Kada se, stoga, tijekom 1924. posvetila naručenom prijevodu, tek se djelomice može koncentrirati na književno-prevodilački rad zbog pomanjkanja vremena. U lipnju 1924. ona priznaje u pismu ocu da joj u takvim okolnostima bilo kakav kreativni rad predstavlja poteškoću: „Sad me urgira Dr Švarc da svršim svoje „djelo“ o dječjoj njezi, jer će u oktobru biti neka izložba dječje higijene pa bi to bila izvrsna prodja i reklama. Ali ja se bojim da baš do oktobra neću odahnuti od ekonomije; – da mogu samo 8 dana mira uhvatiti, vrlo bi rado svršila. Ali uz tako svestrane brige sa kućanstvom, upravom kuća i odgojem djeteta, teško je uhvatiti vremena za takovu „vedru umjetnost“. Ja mislim doduše da Laban svoju „vedru umjetnost“ može zamisliti usred najveće gungule – ali ja sam stvaralački genij drugog kova i doba, pa trebam i za pjesme o pelenici nešto malo študija. Pisati ću sutra Dru Švarcu i dati ću mu ipak nešto nade.“⁷

Prijevod teče sporo, tim više što je riječ o tekstu od oko pedeset stranica. U korespondenciji s ocem autorica razotkriva i neke detalje svojeg pristupa književnom (i prijevodnom) poslu; riječ je o možda najdirektnijem prikazu Ivanina stvaralačkog postupka:

„Jer ja i onako znam samo ono napisati što si u glavi podpuno i savršeno sastavim. Tu i leži tajna mojeg polaganog „stvaranja“ – jer više od jedne il dvie strane nemožeš u glavi podpuno izraditi, a čim počmem pisati dalje od onog prepariranog pasusa, odma zapnem! To je lje Dumas bio drugi dečko!“⁸

Autoricu dodatno usporava razmjerno ograničen leksički korpus s obzirom na konkretno, usko područje njege novorođenčeta. Početkom kolovoza 1924., kada je već rok za dovršetak posla na izmaku, ona u humornom tonu piše ocu kako joj upravo riječi koje mora rimovati predstavljaju najveću prepreku:

„Bože daj samo obilje rima! Jerbo „čedo“ se uvijek rimuje na „gledo“ – a „diete“ na „plete“. Već mi je teško operirati sa djetetom, pa sam već jučer zaželila da bi se radilo o nosorogu, koji ima u svim padežima mnoštvo rima.“⁹

Nadalje, u lipnju 1924. Ivanina kći Zora rađa svoje treće dijete, te autorica u

⁷ AOB, kutija 70, sv. 27, Ivanino pismo ocu Vladimiru od 21. lipnja 1924.

⁸ AOB, kutija 70, sv. 27, Ivanino pismo ocu Vladimiru od 24. srpnja 1924.

⁹ AOB, kutija 70, sv. 27, Ivanino pismo ocu Vladimiru od 1. kolovoza 1924.

svoj gusti dnevni raspored upravo u ljetnim mjesecima mora uključiti i pomoć oko novorođene unučice Ivane. Ipak, do sredine kolovoza posao je dovršen, a zadovoljstvo zbog uspješnog prijevoda i uopće zbog dobro obavljenog posla Ivana u korespondenciji s ocem iskazuje s priličnim ponosom i to zbog konkretne, pragmatične koristi njezinog teksta, posebice u usporedbi s aktualnom dječjom književnošću. Knjiga se priprema tijekom rujna i naposljetku izlazi u listopadu. Tijekom rujna, u pismima se katkada spominje knjiga i iščekivanje njezina izlaska, a Ivana izravno priznaje da se veseli konačnom rezultatu i vrlo povoljno ocjenjuje ilustracije Zdenke Turkalj. Nakon što je knjiga napokon objavljena, autorica u pismu svojoj najstarijoj kćeri Nadi ipak aludira da takve pragmatične, svakodnevne, pa i banalne teme poput higijene, dječje prehrane i kupanja predstavljaju snižavanje književnog diskursa, odnosno da je takvom knjigom „sišla“ s književnih visina. Zanimljivo bi bilo spomenuti i usputnu opasku odnosno ponešto zajedljiv komentar u pismu kćeri Nadi iz studenoga 1924. Ivana napominje da nijedna od dviju kćeri kojima je poslala knjigu¹⁰ nije uopće reagirala: „Kad opet izadje koja moja knjiga neću vam više slati. Kupite si sami, ako vas bude zanimalo.“¹¹

Radosna majka dobra pjestinja sastoji se od petnaest duljih pjesama i uvodne i završne pjesme. Stihovi su (uz neznatne iznimke) rimovani osmerci, zatim deseterci i dvanaesterci u pojedinim pjesmama. Premda se opremom i lakoćom rimovanih stihova uistinu može sugerirati i tematska, pa i ritamska, govorna lakoća, sadržaj pjesama i njihove pouke upućuju na razmjerno strog ideološki okvir unutar kojega se prezentira majčinstvo. Pjesme se vrlo konkretno, autoritarno i regulatorno bave majčinskim njegovateljskim i odgojnim praksama s malenim djetetom. Pridjev „majčinski“ nije pritom samo odzvuk naslovne sintagme, nego signal za naglašeno rodno monolitan pristup u knjižici – očeva se uloga pri njezi i odgoju djeteta u *Radosnoj majci dobroj pjestinji* ne spominje ni u jednom jedinom stihu, pa ni jednom riječju.¹² Osim majke, kojoj se izravno obraćaju svi

¹⁰ S obzirom na to da najstarija kći Nada živi na Sušaku, a treća kći Zdenka u Sv. Ivanu Zelini gdje je njezin suprug zaposlen kao veterinar, Ivana im je knjige poslala. Zora, druga kći, živi u Brodu u neposrednom majčinom susjedstvu, te njoj stoga Ivana nije morala slati knjigu, v. Zima 2019.

¹¹ AOB, kutija 72, sv. 19, Ivanino pismo kćeri Nadi od 13. studenoga 1924.

¹² Prema Marijani Hameršak (2009), odgojni priručnici u 19. stoljeću, a i u početku 20. stoljeća, majku idealiziraju kao primarnog, ako ne i jedinog roditelja: „Jedno od zajedničkih mjesta te svjetonazorski i žanrovski visokoraznorodne produkcije svakako je poistovjećivanje roditeljstva s majčinstvom. Dok su, kako sam istaknula, tekstovi iz 18. stoljeća brigu za djecu povezivali podjednako s ocem i majkom (Mulih i dr.) ili samo ocem (Robinzon), tekstovi iz toga korpusa [kalendari i priručnici u 19. i ranom 20. stoljeću, op. a.] u pravilu su apostrofirali majke.“ (Hameršak, 2009: 12).

stihovi ove knjižice, kao rubne odgojne figure spominju se ujne, strine i tetke čije starinske savjete moderna mlada majka ne bi trebala slijediti, te liječnik čiji se pak savjet mora uvijek poslušati. Naslovi pjesama signaliziraju i jasnu praktičnu nakanu stihova. Riječ je o uputama za odabir i kvalitetu dječjega krevetca, kao i mjestu na koje ga treba staviti:

„Svaki čisti krevet prudi/Pa se čedo riedko budi./Samo skidaj one
kože/Ako krevet njom oblože,/U njoj čedo se zapari/Pa mu mir i
sanak kviri.“ (Brlić-Mažuranić, 1924: 6).

Potom, navode se sugestije o prozračivanju sobe u kojoj boravi dijete:

„Zračit sobu to je nužno,/Bilo vrijeme liepo, ružno/ A tim više kada
sine/ Toplo sunce sa visine./ Tad raskrili okno širom/ Nek djetence
leži s mirom.“ (ibid.: 8).

Slijede stihovani savjeti o najprikladnijoj dječjoj odjeći:

„Tkaninu za čedo svoje/ biraj zračnu, stalne boje – Biela bolja je
dakako, jer podnosi pranje svako.“ (ibid.: 11).

Upute o pravilnom načinu kupanja bebe:

„Al toplinu vode nemoj – nikad laktom mjerit/To doduše strina
radi – al ćeš se uvjerit,/ Da se samo toplomjerom – voda mjeri pra-
vo/Dvaestosam Reaumura – djetetu je zdravo.“ (ibid.: 17).

Navode se pravilni načini držanja i nošenja djeteta (s ilustriranim vodičem), potom prijedlozi o igračkama za dijete:

„Odveć rano hoće mati/Čedu svom da vrijeme krati/Igračke mu
skupe nosi/Dok ih diete još ne prosi.“ (ibid.: 23)

Redaju se precizne i opsežne upute za dječju prehranu, koje uključuju i detaljne upute za fiksni raspored dnevnih obroka, uz napomenu da je noćni obrok nepotreban i da ga se ne smije davati djetetu. Knjižica završava savjetima za doje-

nje i odbijanje djeteta od dojenja kad za to dođe vrijeme, uputama za održavanje bočice za hranjenje, te nizom općih uputa za majke o odgoju, i to autoritarnom i strogom odgoju u kojem se majčino ponašanje i odnos prema djetetu koordinira u regulatornim stihovima kojima se disciplinira onaj tip majčinskoga ponašanja koji se može smatrati tradicionalnim odgojnim stilom:

„Nemoj da ga nosiš – nemoj da mu pjevaš,/Nemoj da ga noćju
– stoput preodjevaš./Nemoj da ga zibaš – time mozag pati,/Diete
tupo biva – žalosna mu mati!“ (ibid.: 42)

U kontekstu povijesnoga pristupa regulatornim i didaktičnim diskursima o roditeljskim praksama – dakle savjetodavnim priručnicima za roditelje i majke (v. Hameršak, 2009) – *Radosnu majku dobru pjestinju* možemo interpretirati unutar tipološkog okvira savjetodavnih modela koji se samoartikuliraju kao moderni i inovativni, u snažnoj opreci prema tradicionalnim, starinskim, zastarjelim i štetnim odgojno-njegovateljskim praksama, a čiji autoritet počiva na jasnoj liječničkoj, stručnoj, modernoj, u pojedinim slučajevima i znanstvenoj potpori. Okvir nastanka i objavljivanja ove knjige upućuju na liječnički autoritet, što ga dodatno potvrđuje predgovor vodećega pedijatra onoga vremena. U tome smislu ova knjižica ima jasnu didaktičnu, pragmatičnu nakanu, upućena je mladim, pretpostavljamo neiskusnim majkama, u njoj je ugrađena pretpostavka o tome da su tradicijske, zastarjele i štetne odgojne i njegovateljske prakse raširene i prisutne u velikom dijelu populacije i, u konačnici, oslanja se na modernističko, optimističko povjerenje u medicinski autoritet kao središnji u odgoju i njezi za maleno dijete.

S druge strane, međutim, ova je knjižica zanimljiva i kao jasan iskaz prilično radikalne ideologije koju, u nedostatku boljeg termina, možemo interpretirati kao ideologiju neadekvatnog ili nesposobnog roditeljstva odnosno majčinstva; *Radosna majka dobra pjestinja* i implicitno i eksplicitno osporava majčinski instinkt, strogo disciplinira majčinu interakciju s djetetom, optira protiv „popuštanja“ djetetu u kontekstu prehrane, plakanja, nespavanja i slično, u oslonu na modernu medicinsku znanost prezentira isključivo majku kao odgovornu za roditeljsko vladanje, majku izvorno vidi kao nesposobnu i taštu, te, u konačnici, uspostavlja apstraktni i teško dosežan koncept reda, sklada i harmonije kao ideal u odgoju djeteta, pri čemu je naličje toga ideala izvjesna majčinska frustracija i osjećaj nekompetencije zbog nemogućnosti postizanja toga ideala:

„Sin se rodi! Ko sunašce/Granulo je Tebi,/Pa zar takvu radost svoju/Mazila Ti nebi?/Ali gledji! treba mazu/Odma redu učit,/Jer će Tebe, a i sebe,/Odvise izmučit. (...) Ko vojniku malom – odredi po satu,/Hranu, san i kupelj – svome malom zlatu./Pa kad majka nadje – čedu stalnog reda,/Neka ničim više – prekinut ga neda./Čedo moraš redu – učit dok je malo,/Jer se poslje nebi – ništa postić dalo./Nemoj da ga učiš – što te poslje smeta,/Jer se sve uvrieži – u ta mlada ljeta.“ (ibid.: 29, 47)

Dječja čitanka o zdravlju sljedeći je tekst koji Ivana piše po narudžbi i s pragmatičnom nakanom, no s nešto manje zadovoljstva nego što je to bilo s prevođenjem *Radosne majke*. *Dječju čitanku* priprema tijekom 1925. i početkom 1926., a dovršeni rukopis poslala je urednici u travnju te godine. Riječ je o šesnaest dječjih pjesama koje Ivana piše na temelju petnaest ilustracija Vladimira Kirina s higijenskom i zdravstvenom tematikom. Kako pokazuje Sanja Lovrić Kralj u članku o postanku ove slikovnice (2018), ona je zapravo izdanje u nizu sa sličnim nazivom – čitanke o zdravlju – što izlaze u Hrvatskoj i Jugoslaviji između dva rata, vezane uz zdravstveno i higijensko prosvjećivanje i djelovanje Higijenskoga zavoda i Škole narodnog zdravlja. Škola narodnog zdravlja osnovana je 1926., a Andrija Štampar, ključna osoba u kontekstu javnozdravstvene skrbi i prosvjećivanja u tome razdoblju i najodgovorniji za osnivanje Škole, ujedno u procesu osnivanja te institucije upošljava i političku intuiciju i agens, s obzirom na politički kontekst odluke i inzistiranja da se zavod osnuje u Zagrebu, a ne u Beogradu, kako to pokazuje Lovrić Kralj. Niz poučnih „čitanki“ pokrenut je već početkom dvadesetih godina. Prvu je od njih, *Narodnu čitanku o alkoholu*, 1919. napisao sam Štampar, a u taj se niz čitanke uvrštava i *Dječja čitanka o zdravlju*. Ivana je narudžbu za pisanje stihova dobila i prihvatila u proljeće 1926., što razabiremo iz privatne korespondencije, ali i iz službene, iz koje se vidi da je urednica izdanja, Vanda Novosel, s kojom je Ivana već surađivala na *Radosnoj majci*, poslala autorici na uvid neka slična američka izdanja o čuvanju zdravlja, kako bi vidjela što se od nje zahtijeva.

Pjesme o pranju ruka prije jela, štetnosti alkohola i pušenja, važnosti svježega zraka i načinima prevencije zaraze, međutim, autorici nisu donijele onoliko stvaralačkog zadovoljstva kao što je to bio slučaj s *Radosnom majkom*, premda bismo mogli zaključiti da je funkcionalna, edukativna nakana podudarna u obje knjižnice. No Ivani se nije svidjela urednička odluka da se knjiga oblikuje prema ilustracijama. U pismu ocu krajem travnja 1926. ona se žali na takav urednički postupak:

„Danas sam Vandi Novosel poslala moju dječju higijensku knjižicu. Jako je teško prema onim Kirinovim slikama, koje su odviše ozbiljne i tragične, napisati nešto za djecu. Englezki pirimjeri koje mi je ona poslala imaju skroz djetinjaste, humorističke i vedre slike. Tako ćemo mi Jugoslaveni i u ovoj knjizi morati „patnički“ izgledati, a to mi je vrlo nesimpatično! Trebali su najprije meni dati da napišem tekst, a onda da Kirin po mom tekstu ilustrira. Pozna se da je bilo obratno i da nije dječji specialistica dao temelj toj knjižici.“¹³

Iz korespondencije razabiremo, međutim, da su urednica i nakladnik stihovima i krajnjim rezultatom izrazito zadovoljni. *Dječja čitanka o zdravlju*, doduše, ni na naslovnici ni u knjižnom bloku ne sadrži ime autorice stihova, a ilustrator Vladimir Kirin naveden je na naslovnici inicijalom („Ilustrirao V. Kirin“). Izostavljanje i svojevrsno anonimiziranje slikovnice može se, možda, protumačiti kao afirmiranje sadržaja i funkcionalne nakane umjesto autorske dimenzije projekta.

Čitanka se sastoji od šesnaest pjesama bez naslova, rimovanih stihova s raznolikim brojem slogova – od peteraca, sedmeraca do dvanaesteraca. Pjesmice su raznolike duljine: sastoje se od dvije, tri, četiri ili više strofa. Kako to pronicavo analizira Sanja Lovrić Kralj, u pjesmicama i ilustracijama jasno se oblikuje ciljana publika – seoska djeca. Knjižica ilustracijama eksplicitno, a stihovima implicitno apostrofira ruralni ambijent, zaostalo i siromašno selo, a stihovi posreduju i nakanu da se, prosvjećivanjem i upućivanjem djece, blagotvorno djeluje na seosku populaciju u cjelini, odnosno i na neprosvijećene odrasle.

U pjesmicama se sugerira i nužnost međusobne dječje skrbi, odnosno obaveza djeteta da korigira neadekvatna higijenska ponašanja i prednjači ispravnim higijenskim primjerom – odbijanjem da se s drugima dijeli hrana ili pribor za jelo, upućivanjem na pravilne higijenske prakse. S druge strane, komunikacija stihova i ilustracija koje je Ivana smatrala turobnima i neveselima pokazuje razmjerno snažnu Ivaninu autorsku osobnost i umijeće. Ozbiljne i tragične ilustracije, kakvim ih je Ivana Brlić-Mažuranić vidjela, u dovršenoj slikovnici i u interpretativnoj suigri s ritmičkim, skladnim stihovima, koji u nekoliko situacija podcrtavaju i naglašavaju vizualno predloženo značenje, posve gube svoju turobnu dimenziju. Autorski pristup vidljiv je u odabiru narativnog rakursa u stihovima, sadržajnim naglašavanjem vizualnih detalja, u sretnim stihovnim rješenjima, te u kreativnom proširivanju uskih prosvjetiteljskih okvira unutar kojih se stihovi kreću,

¹³ AOB, kutija 71, sv. Ivanino pismo ocu Vladimiru od 30. travnja 1926.

posebice u završnom, duhovitom zaključku psića Kudrova.¹⁴ S druge strane, dizajn pojedinih slikovničkih dvostranica, inicijali na svakome listu, ornamentalni okviri unutar koji se upisuju stihovi, kreativna interpretacija rubova ilustracija, višepplanske ilustracijske situacije – sve to upućuje na ozbiljan i savjestan ilustratorov pristup, te se u dovršenom proizvodu ne stječe dojam turobnosti i tragičnosti koje Ivana iščitava iz ilustracija. Upravo suprotno, slikovnica i vizualnim i tekstualnim aspektom nadilazi funkcionalnost i pragmatičnost koje su unaprijed upisane u projekt prosvjećivanja slikovnicom.

„Kraljica primaljske poezije“ nakon ova dva izdanja više se do kraja života neće vratiti pragmatičnoj poeziji niti primaljsko-higijenskim temama. U tridesetim godinama njezina će se već donekle opadajuća stvaralačka energija okrenuti u posve drugim smjerovima, prema temama i preokupacijama – povijesnim, obiteljskim – koje je percipirala kao visoke. Kad se, u sedamdesetim godinama 20. stoljeća, počne ozbiljnije akademski proučavati autoričin opus, ove dvije knjižice ne dolaze u istraživački fokus, u biografiji koju Ivanin sin Ivo Brlić (1970.) piše povodom tridesete obljetnice smrti te se dvije knjige ne spominju, *Radosna majka* ne uvrštava se u bibliografske popise – sve to jasno upućuje na rubni status ovih tekstova unutar mažuranićološkog diskursa. Nadajmo se, međutim, da će se, na valu aktualnog živog znanstvenog zanimanja za opus Ivane Brlić-Mažuranić, i na primaljske stihove svratiti veća istraživačka pozornost.

¹⁴ „Nato se i Kudrov digne, / Glavu nagne, uhom strigne, / Sve je čuo, pa se čudi, / Što sve danas znaju ljudi! / Vjernim okom djecu gleda, / Divi im se sve od reda. / Najviše se pako divi, / Koliko lakše pseto živi! / ‘Hoćeš li se ‘čovjek’ zvati, / ‘Moraš, valaj, mnogo znati! / ‘Za mene je prava sreća, / ‘Što je narav moja pseća!’“ (Brlić-Mažuranić, 1927: 22)

LITERATURA

- BATINIĆ, Š. i MAJHUT, B. (2001). *Od slikovnjaka do Vragobe: hrvatske slikovnice do 1945.* Zagreb: Hrvatski školski muzej.
- BATINIĆ, Š. i MAJHUT, B. (2017). *Hrvatska slikovnica do 1945.* Zagreb: Hrvatski školski muzej i Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- BRLIĆ, I. (1970). Životopis. U: D. Jelčić i dr. (ur.), *Ivana Brlić-Mažuranić.* Zbornik radova. (249–254). Zagreb: Mladost.
- BRLIĆ-MAŽURANIĆ, I. (1924). *Radosna majka dobra pjestinja.* Zagreb: Naklada Ćirilometodske nakladne knjižare.
- BRLIĆ-MAŽURANIĆ, I. i KIRIN, V. (1927). *Dječja čitanka o zdravlju.* Zagreb: Higijenski zavod sa Školom narodnog zdravlja.
- CRNKOVIĆ, M. (1970). Ivana Brlić-Mažuranić i hrvatska dječja književnost. U: D. Jelčić i dr. (ur.), *Ivana Brlić-Mažuranić.* Zbornik radova. (100–111). Zagreb: Mladost.
- DONADINI, U. (1917). Banovo koljeno. *Kokot*, 2 (7), 106–108.
- HAMERŠAK, M. (2009). Majčinstvo i savjetnici: od Mulihova *Poszla apostolszkog* do *Budizma za majke.* *Treća*, 11 (1), 9–24.
- LOVRIĆ KRALJ, S. (2018). Kud će suza nego na oko: *Dječja čitanka o zdravlju* i promidžbena djelatnost Škole narodnog zdravlja. U: A. Kos-Lajtman i dr., (ur.), *Stoljeće Priča iz davnine Ivane Brlić-Mažuranić.* (651–674). Zagreb: Hrvatska udruga istraživača dječje književnosti.
- MAGJER, R. F. (1906). *U pjesmi i priči: antologija hrvatske omladinske književnosti.* Osijek: Naklada knjižare i knjigotiskarne Ljudevita Szeklera.
- ŠIMIĆ, A. B. (1917). Priče iz davnine. *Obzor*, LVIII, (54), 1. (25. veljače 1917)
- ŠVARC, Ž. (1924). Predgovor. U: *Radosna majka dobra pjestinja*, prev. Ivana Brlić-Mažuranić, 3. Zagreb: Naklada Ćirilo-metodske nakladne knjižare i papirnice d. d. u Zagrebu.
- ZIMA, D. (2019). *Praksa svijeta: biografija Ivane Brlić-Mažuranić.* Zagreb: Naklada Ljevak.

ARHIVSKI IZVORI

- Arhiv obitelji Brlić (AOB), digitalizirana građa u Hrvatskom državnom arhivu, HR-HDA-1740
- Odvjetnička pisarnica Mažuranić Želimir (1905./1941.), Državni arhiv u Zagrebu, HR-DAZG-97

IVANA BRLIĆ-MAŽURANIĆ AS THE “QUEEN OF THE MIDWIFE POETRY”

SUMMARY

The article analyzes the publication circumstances of two works by Ivana Brlić-Mažuranić, published during the 1920s; *Radosna majka dobra pjestinja* (eng. joyous mother, good nanny) (1924) and *Dječja čitanka o zdravlju* (eng. children's health textbook) (1924), which have not received much attention in previous research. Both booklets were commissioned, and the first was a translation in verse of an unknown German author. Both publications provide the pragmatic, practical health and hygiene-related guidance. The article interpretes and analyzes the booklets with respect to the author's oeuvre.

KEYWORDS:

Ivana Brlić-Mažuranić, *Radosna majka dobra pjestinja*, *Dječja čitanka o zdravlju*

